

ทฤษฎีฐานราก: แนวคิดและการนำไปใช้

ศ. ดร. สมาน อัครวภูมิ

.....

บทคัดย่อ

ทฤษฎีฐานรากเป็นแนวคิดและวิธีการวิจัยที่มีเป้าหมายในการสร้างทฤษฎีจากปรากฏการณ์ และข้อมูลในสภาพจริงภายใต้บริบทสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นอยู่จริง จึงทำให้นักวิชาการที่นำใช้แนวคิดและวิธีวิจัยแบบนี้เชื่อว่าวิธีดังกล่าวจะนำไปสู่ข้อสรุปและทฤษฎีที่เป็นประโยชน์ในบริบทที่เป็นข้อมูลฐานรากของทฤษฎีดังกล่าว อย่าไรก็ตามข้อสงสัย และความกังวลใจของนักวิชาการจำนวนมากไม่น้อยในสังคมวิชาการไทยจึงทำให้ยังไม่มีกรนำไปใช้แนวคิดและวิธีการดังกล่าวมากนักในประเทศไทย ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ทำให้ผมศึกษาและนำเสนอข้อค้นพบในบทความนี้เพราะเห็นว่าแนวคิดและวิธีวิจัยฐานรากนี้น่าจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งสำหรับนักศึกษาและนักวิชาการด้านการบริหารและการจัดการศึกษาได้เครื่องมือวิจัยทางเลือกในการแสวงหาแนวคิด ทฤษฎี และรูปแบบในการบริหารและการจัดการศึกษาอีกแนวทางหนึ่ง

Grounded Theory is a concept and research method aiming at building a theory based on phenomena and data from authentic context and culture. Academics in this school use the concept and research method for believing that the theory derived from such context and culture will be useful for the setting. However, some Thai academics are skeptical and doubtful on applying the concept and research method in Thailand. So, it is high time I should study and report my findings for believing that the concept and research method shall be beneficial to students and academics on educational organization and administration to have an alternative research method in seeking new concepts, theories, and models in educational organization and administration.

บทนำสู่เรื่อง

ทฤษฎีและหลักการเป็นกรอบแนวคิดที่นำเสนอเพื่อบรรยาย อธิบาย หรือทำนายปรากฏการณ์ ที่มนุษย์พัฒนาขึ้น นำใช้ และเรียนรู้สรรพสิ่งหรือปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในและนอกโลก และทั้งที่เป็นปรากฏการณ์ทางวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ นักวิชาการนิยมและอธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีและหลักการไว้แตกต่างกัน แต่ความแตกต่างเหล่านั้นน่าจะอยู่ที่ประโยชน์ที่ได้รับจากการนำใช้ทฤษฎีหรือหลักการเหล่านั้นมากกว่าตัวทฤษฎีหรือหลักการที่นำเสนอ ผมจึงไม่ค่อยให้ความสำคัญว่าข้อเสนอแนะจะเรียกว่าหลักการ หรือทฤษฎี เพราะจริงๆ แล้วทั้งทฤษฎีและหลักการก็คือ ‘ทฤษฎี’ ในแง่ของ ‘ข้อความที่นำเสนอเพื่อบรรยาย อธิบาย หรือทำนายปรากฏการณ์’ เพียงแต่มีการถกเถียงและจัดระดับว่าข้อความที่เสนอนั้นเป็นทฤษฎีเบื้องต้น หรือขั้น

กลาง หรือชั้นสูงที่มีการพิสูจน์จนเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างโดยทั่วไป จนยอมรับไว้ว่าเป็น ‘กฎ (Law)’ อย่างไรก็ตามผมก็ยังยืนยันและให้ความสำคัญกับประโยชน์ใช้สอยของทฤษฎีเหล่านั้นมากกว่าระดับของความเป็นทฤษฎีเหล่านั้น ดังนั้นหัวใจสำคัญของเรื่องจึงอยู่ที่การได้มาซึ่งทฤษฎี และประโยชน์ที่จะได้รับจากการนำใช้ทฤษฎี ไม่ว่าทฤษฎีนั้นได้มาอย่างไร และเป็นทฤษฎีระดับไหน ขอให้ใช้ได้และเป็นประโยชน์ และบทความนี้จะกล่าวถึงการสร้างทฤษฎีโดยวิธีการวิจัยวิธีหนึ่งซึ่งเรียกว่าทฤษฎีสถานราก หรือ **Grounded Theory** ซึ่งเป็นข้อเสนอของ **Glaser & Strauss** ที่เขียนไว้เมื่อกว่าครึ่งศตวรรษแล้ว และยังมีกรนำใช้อยู่ทั่วไป รวมทั้งในประเทศไทยด้วย แต่มีความเข้าใจและนำไปใช้แตกต่างกัน สำหรับแนวคิดและวิธีการวิจัยทฤษฎีสถานรากที่จะนำเสนอในบทความนี้ได้ศึกษาแนวคิดจากต้นเรื่อง คือ แนวคิดและวิธีการของ **Glaser & Strauss** กับนักวิชาการที่นำแนวคิดเหล่านี้ไปใช้และประมวลประสบการณ์แล้วในหนังสือรวมบทความชื่อว่า **The SAGE Handbook of Grounded Theory** ดังจะได้นำเสนอต่อไป

นิยามและความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีสถานราก

ในช่วงแรกที่ **Glaser & Strauss** เสนอแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีสถานรากนั้น เขาไม่ได้นิยามทฤษฎีสถานรากไว้ตรงๆ แต่อธิบายว่าในการสร้างทฤษฎีนั้นเราไม่อาจจะประยุกต์ทฤษฎีที่มีอยู่เพื่อสร้างทฤษฎีใหม่ซึ่งเขาเรียกว่าทฤษฎีเนื้อหา (substantive theory) ได้โดยตรง แต่การจะสร้างทฤษฎีนั้นจะเป็นการนำเสนอเนื้อหาที่ประกอบเชิงเนื้อหาที่สรุปได้จากปรากฏการณ์ที่นำมาใช้เป็นองค์ประกอบของทฤษฎีว่ามีอะไรบ้าง เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาสู่ทฤษฎีทางการ (formal theory) [หรือที่ผมเรียกว่าทฤษฎีเชิงมโนทัศน์] ต่อไป

Glaser & Strauss อธิบายทฤษฎีสองระดับนี้ไว้ดังนี้คือ ทฤษฎีเชิงเนื้อหา หรือ substantive theory หมายถึงกรอบคิดของทฤษฎีที่กำหนดไว้เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาหรือทดสอบเชิงประจักษ์ทางสังคมศาสตร์ ส่วนทฤษฎีทางการ หรือ formal theory เป็นกรอบแนวคิดทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่มีการพัฒนาเชิงมโนทัศน์มากขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง ซึ่งอยู่ระหว่างทฤษฎีจากประสบการณ์ (ทฤษฎีเบื้องต้น) กับทฤษฎีมหาภาพ (grand theory) ซึ่งความแตกต่างระหว่างทฤษฎีทั้งสองแบบนี้อยู่ที่ระดับของความเป็นทฤษฎีและการสรุปนัย หรืออ้างอิงโดยนัยทั่วไป (generalization) ของทฤษฎีที่สร้างขึ้น และ **Glaser** อธิบายเพิ่มเติมในบทความของเขาว่า ความแตกต่างระหว่างทฤษฎีเนื้อหากับทฤษฎีที่เป็นทางการนั้นอยู่ที่ระดับความเป็นนามธรรมเชิงแนวคิด หรือมโนทัศน์ของทฤษฎี (conceptual abstraction) นั่นๆ กล่าวคือทฤษฎีเนื้อหายังมีกลิ่นอายของประสบการณ์ตามเหตุการณ์ที่ปรากฏ ส่วนทฤษฎีที่เป็นทางการนั้นจะนำเสนอข้อสรุปโดยรวมเชิงมโนทัศน์ซึ่งมีความเป็นนามธรรมมากขึ้นและ สามารถสรุปนัย หรืออ้างอิงโดยนัยทั่วไป เพื่อบรรยาย หรืออธิบาย หรือนำนายปรากฏการณ์ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

จากแนวคิดข้างต้นสรุปได้ว่าทฤษฎีแบ่งได้เป็นสามระดับใหญ่ๆ คือ ทฤษฎีเชิงเนื้อหา (Substantive Theory) ทฤษฎีเชิงมโนทัศน์ (Conceptual Theory) และทฤษฎีเชิงมหภาพ (Grand Theory) ซึ่งต่างก็เป็นทฤษฎี เพียงแต่มีระดับความมีนัยทั่วไป หรือ generalization ทฤษฎีต่างกัน กล่าวคือ ทฤษฎีเชิงเนื้อหาเป็นการบรรยาย หรืออธิบาย หรือทำนายปรากฏการณ์ได้เฉพาะกรณีที่ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการนำเสนอทฤษฎีเชิงเนื้อหานั้นๆ เท่านั้น ไม่สามารถสรุปโยง หรืออ้างอิงโดยนัยทั่วไปสู่กรณีอื่นได้ ขณะที่ทฤษฎีเชิงมโนทัศน์นั้นเป็นทฤษฎีที่พัฒนาจากข้อมูลที่ได้มาจากหลายกรณี ซึ่งอย่างน้อยควรมีต่ำกว่าสามกรณีตามหลักการวิเคราะห์สามเหลี่ยม (Triangulation Analysis) ส่วนทฤษฎีเชิงมหภาพนั้นเป็นทฤษฎีที่ได้รับการพิสูจน์แล้วว่าเป็นจริงทุกกรณี หรือเกือบทุกกรณี จนกำหนดเป็น 'กฎ หรือ Law' ที่บรรยาย หรืออธิบาย หรือทำนายปรากฏการณ์ได้ทุกกรณี หรือเกือบทุกกรณี สำหรับแนวคิดและวิธีการวิจัยทฤษฎีฐานรากตามแนวคิดของ Glaser & Strauss นั้นเป็นแนวคิดและวิธีการวิจัยเพื่อพัฒนาทฤษฎีในสองระดับคือระดับทฤษฎีเชิงเนื้อหา และทฤษฎีเชิงมโนทัศน์เป็นหลัก โดยเริ่มต้นจากการศึกษาและสร้างทฤษฎีเชิงเนื้อหาก่อน แล้วพัฒนาสู่ทฤษฎีเชิงมโนทัศน์ต่อไป ดังจะได้ทบทวนและนำเสนอต่อไป อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะนำเสนอวิธีการและแนวทางในการวิจัยฐานราก ผมอยากนำข้อสังเกตและข้อพึงระวังในการทำวิจัยฐานรากของ Glaser เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ดังนี้

1. แม้ว่าเป้าหมายการวิจัยฐานรากคือการพัฒนาทฤษฎีฐานรากทั้งทฤษฎีเชิงเนื้อหาและทฤษฎีเชิงมโนทัศน์ แต่คำว่าทฤษฎีเชิงเนื้อหาไม่ใช่ข้อสรุปของผลการวิจัยเชิงสำรวจหรือการวิจัยเชิงคุณภาพเท่านั้น แต่เป็นการทำรหัสแนวคิด (coding) ที่ได้จากข้อค้นพบในการวิจัยเชิงสำรวจ หรือวิจัยเชิงคุณภาพให้เป็นอย่างดีประกอบเชิงทฤษฎี เพื่อบรรยาย อธิบาย หรือทำนายปรากฏการณ์ในเรื่องที่ผู้วิจัยศึกษา (area of study) ในข้อค้นพบเชิงทฤษฎีในกรณีนั้น เช่น การทำให้สถานศึกษาเป็นสถานที่ปลอดภัย หรือภาวะผู้นำในองค์การทางการศึกษา หรือรูปแบบการใช้พลังงานธรรมชาติในที่อยู่อาศัย เป็น ซึ่งเป็นทฤษฎีเชิงเนื้อหา หรือทฤษฎีเชิงมโนทัศน์ในเรื่องที่ศึกษา แล้วแต่ความตื่นหรือลึกของวิธีการวิจัย ส่วนทฤษฎีเชิงมโนทัศน์ที่เป็นเป้าหมายของการวิจัยฐานรากนั้นเป็นการสรุปโยง หรือสรุปนัย (generalization) ทฤษฎีเชิงเนื้อหาไปยังกรณีอื่นจากเนื้อหาของเรื่องที่ศึกษา เช่น การนำเสนอแนวทางสถานที่ปลอดภัยสำหรับหน่วยงานอื่น หรือภาวะผู้นำในองค์กรลักษณะอื่น หรือ รูปแบบการใช้พลังงานธรรมชาติในกิจการอื่น เป็นต้น

2. เทคนิคการสรุปผลการวิจัยและผลที่ได้การใช้เทคนิคเหล่านั้นในการวิจัยทั่วไปนั้นไม่ใช่สิ่งที่ Glaser & Strauss เรียกว่าทฤษฎีทางการ (formal theory) หรือที่ผมเรียกว่าทฤษฎีเชิงมโนทัศน์ (conceptual theory) แต่ทฤษฎีทางการหรือทฤษฎีเชิงมโนทัศน์นั้นเป็นข้อเสนอเชิงทฤษฎีต่อยอดจากข้อค้นพบจากการใช้เทคนิคการวิเคราะห์ดังกล่าว เช่น เทคนิคการสร้างมโนทัศน์ (Conceptual Generating) ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยพึงทำในการวิจัยเพื่อสรุปผลการวิจัย แต่นั่นเป็นเพียงข้อค้นพบจากเรื่องที่ศึกษาเพียงกรณี

เดียว ดังนั้นผู้วิจัยที่ใช้แนวคิดการวิจัยฐานรากต้องวิเคราะห์และเสนอต่อไปว่ามีข้อเสนอในกรณีอื่นอย่างไร หรือการประยุกต์ใช้ผลการวิจัยที่พบจากการวิจัยครั้งนั้น โดยทั่วไปจะเสนอแนะในเชิงนโยบาย หรือการนำใช้ผลการวิจัยในประชากรในลักษณะเดียวกัน แต่ทฤษฎีทางการหรือเชิงมโนทัศน์ในการวิจัยฐานรากจะเป็นการประยุกต์ใช้ผลการวิจัยในบริบทอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนั้น หรือเนื้อหาในศาสตร์อื่น

ข้อสังเกตและข้อพึงระวังทั้งสองประเด็นเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในการนำใช้แนวคิดและวิธีการวิจัยฐานรากที่เกิดขึ้นในวงการศึกษานานาชาติ ซึ่ง **Glaser** ได้สรุปและเสนอแนวคิดที่ถูกต้องไว้ในบทความของเขา และในการนำใช้แนวคิดและวิธีการวิจัยฐานรากในประเทศไทยก็มีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนคล้ายกับที่ **Glaser** เขียนไว้ ดังนั้นหากจะนำใช้แนวคิดและวิธีวิจัยฐานรากแตกต่างจากเป้าหมายที่แท้จริงตามที่ต้นคิดคือ **Glaser & Strauss** เขียนไว้ก็ควรใช้คำว่า ‘การประยุกต์ใช้แนวคิดและวิธีการวิจัยฐานราก’ ซึ่งผมก็เห็นว่าควรมีการนำใช้แนวคิดและวิธีการวิจัยฐานรากทั้งตามจุดมุ่งหมายดั้งเดิมของผู้ก่อตั้ง และการประยุกต์ใช้โดยเฉพาะกรณีของประเทศไทย ที่เรายังไม่มีการสร้างหรือพัฒนาทฤษฎีในบริบทของตนเองอย่างที่เป็นอย่างอยู่ในปัจจุบัน เราควรส่งเสริมและนำใช้ หรือประยุกต์ใช้แนวคิดและวิธีการวิจัยฐานรากเพื่อสร้างและพัฒนาทฤษฎีในบริบทของประเทศไทยต่อไปครับ

วิธีการและแนวทางในการวิจัยฐานราก

Glaser กล่าวถึงความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการวิจัยฐานรากว่าวิธีวิจัยดังกล่าวเป็นการสำรวจและวิเคราะห์ข้อค้นพบแล้วสรุปเป็นทฤษฎีเชิงเนื้อหา จึงได้มีการเสนอวิธีการวิจัยและวิเคราะห์ของมุลเชิงคุณภาพที่เรียกว่า **Quality Data Analysis** หรือ **QDA** เป็นเทคนิคหนึ่งของการวิจัยฐานราก แต่จริงๆ แล้วเป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบหนึ่งเท่านั้น และถ้าประสงค์ที่จะนำใช้วิธีการวิจัยดังกล่าวในการวิจัยทฤษฎีฐานรากนั้นต้องมีการดำเนินการต่อยอดอีกขั้นหนึ่งคือนำทฤษฎีเชิงเนื้อหาที่ได้จากการศึกษาเชิงคุณภาพดังกล่าวมาจัดระบบความคิดและนำเสนอเป็นทฤษฎีเชิงมโนทัศน์ หรือทฤษฎีทางการอีกขั้นหนึ่งจึงจะเป็นวิธีการวิจัยทฤษฎีฐานราก ซึ่งอาจจะดำเนินการตามข้อเสนอแนะของ **Strauss (1987)** คือตั้งแต่ขั้นตอนที่ 3 เป็นต้นไป ตามขั้นตอนในการวิเคราะห์และเสนอทฤษฎีที่ **Kearney** เสนอไว้ในบทความของเขา ดังนี้

1. เลือกปรากฏการณ์และตั้งชื่อปรากฏการณ์ซึ่งจะใช้เป็นองค์ประกอบหลักและจัดกลุ่มสาระที่เกี่ยวข้อง
2. เลือกและศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับปรากฏการณ์ ตั้งชื่อปรากฏการณ์หลักที่พบจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกตภาคสนาม หนังสือพิมพ์ หรือจากประสบการณ์ผู้วิจัยเอง หรือจากคนอื่น
3. เริ่มต้นจัดทำรหัสความคิด (coding) เบื้องต้น เช่น มิติของเรื่อง กลุ่มความคิดหลัก กลุ่มความคิดย่อย ตามแบบแผนความคิดที่กำหนดไว้

4. เริ่มต้นเขียนร่างทฤษฎีตามกรอบทฤษฎีที่กำหนดไว้คร่าวๆ ในตอนเริ่มวิจัย และข้อค้นพบจากการศึกษา
5. กำหนดกลุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎีที่จะใช้ในการศึกษาในขั้นถัดไป แต่เป็นเนื้อหาที่แตกต่างต่อไป [เช่น เริ่มต้นศึกษาปรากฏการณ์ในองค์การทางการศึกษา ต่อไปควรศึกษาในองค์การลักษณะอื่น เพื่อนำข้อค้นพบมาสรุปนัยทั่วไป: *ข้อความใน [] แบบนี้เป็นคำอธิบายเพิ่มเติมของผมเอง*]
6. ทำแบบเดียวกันกับที่ทำในขั้นตอนที่ 5 ในเนื้อหาที่เริ่มต้น แต่เป็นกลุ่มตัวอย่างใหม่ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
7. ในการวิเคราะห์ข้อมูลทุกขั้นตอน ควรวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ ไม่ใช่สรุปและเสนอข้อค้นพบในเชิงทฤษฎีเท่านั้น
8. ตลอดการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยต้องคำนึงประเด็นหลักที่เป็นจุดเริ่มต้นในการวิจัยเสนอ กล่าวคือ องค์ประกอบหลักของทฤษฎีต้องยึดโยงกับประเด็นหลักของการวิจัยที่กำหนดไว้ และพยายามนำเสนอให้เจาะจง และตรงประเด็นให้มากที่สุด

จากขั้นตอนทั้ง 8 ที่กล่าวมาข้างต้น จะเป็นได้ว่าขั้นตอนที่ 1-2 ก็คือการวิจัยเชิงคุณภาพเชิงสำรวจเพื่อศึกษาและหาคำตอบในเรื่องที่ผู้วิจัยสนใจ ส่วนข้อที่ 3-8 เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยต้องดำเนินการต่อเพื่อนำเสนอทฤษฎีฐานรากในเรื่องที่สนใจศึกษาครั้งนั้นๆ นั้นเอง

Hood ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้เขียนบทความในหนังสือรวมบทความของ **Bryant & Charmaz** ได้อธิบายเกี่ยวกับรูปแบบการสรุปนัยทั่วไปแบบอุปนัย (**Generic Inductive Qualitative Model: GIQM**) ไว้อย่างกระชับชัดเจนว่าถ้าเราจะใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นกระบวนการพัฒนาทฤษฎีฐานรากนั้นควรทำอย่างไร โดยเฉพาะการสรุปนัยจากข้อมูลเชิงคุณภาพ หรือกรณีศึกษาที่ไม่อาจจะสรุปนัยโดยใช้วิธีการทางสถิติได้ เหมือนการวิจัยเชิงปริมาณ โดย **Hood** ได้นำหลักและวิธีการของ **GIQM** ไว้ดังนี้

1. คำถามการวิจัยเกิดขึ้นระหว่างกระบวนการวิจัย มากกว่าตัวแปรที่สนใจศึกษาตามกรอบแนวคิดเบื้องต้นในการวิจัย และคำถามระหว่างกระบวนการวิจัยควรมีลักษณะดังนี้คือ ควรถาม ‘อย่างไร . (how) มากกว่าถามว่าเป็นแบบนี้หรือไม่ (whether or not)’
2. การวิจัยควรดำเนินการแบบกลับไปกลับมาระหว่างการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การพิจารณาตามกรอบวิจัยเบื้องต้น และการร่างทฤษฎี อย่างไรก็ตาม **GIQM** สามารถใช้ทฤษฎีที่มีอยู่แล้วเป็นฐานในการตั้งคำถาม และการตีความผลการศึกษาได้

3. แม้ว่าตัวอย่างการวิจัยจะเป็นการเลือกแบบเจาะจง แต่อนุญาตให้สรุปนัย (generalize) ไปยังประชากร กลุ่มเดียวกัน หรือข้ามกลุ่มได้ [ดูคำอธิบายเพิ่มเติมข้างล่าง]
4. การวิเคราะห์ข้อมูลจะกระทำกับข้อมูลที่เก็บได้ในขั้นต้น และดำเนินต่อไปหลังจากเก็บข้อมูลเพิ่มเติมอีก
5. ผู้วิจัยยกเว้นความเห็นขั้นต้นในประเด็นที่ศึกษา (เช่น แผนที่ความคิด (concept map) ร่างแนวการตีความ (interpretive memo) หรือร่างกระบวนการ (research process memo) ไว้ตั้งแต่เริ่มโครงการได้
6. การทำรหัส (coding) อาจกำหนดคำจากเนื้อหาของเรื่องที่ศึกษา (research theme) หรือกลุ่มหรือหมวดหมู่ของความคิดตามทฤษฎีที่นำไปใช้เป็นกรอบเบื้องต้นในการวิจัย และ
7. การเก็บข้อมูลเพื่อนำใช้ในการพัฒนาทฤษฎีฐานรากนี้จะยุติเมื่อพบว่าไม่มีข้อมูลใหม่เพิ่มเติมอีก

และ Hood ได้อธิบายแนวคิดสำคัญที่เกี่ยวข้องการนำใช้ GIQM ไว้สองเรื่องที่มีมักจะเข้าใจคลาดเคลื่อนและนำไปใช้ไม่ถูกต้อง คือ คำถามจากตัวแปรกับคำถามระหว่างกระบวนการ และการสรุปนัยไปยังประชากรอื่นไว้ดังนี้

คำถามจากตัวแปรกับคำถามระหว่างกระบวนการ

การตั้งคำถามจากตัวแปรเป็นการตั้งคำถามเชิงทฤษฎีจากตัวแปรในการวิจัยที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา เช่น ถ้าผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาว่าวิธีสอนแบบไหนจะส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมากกว่ากัน คำถามจากตัวแปรก็อาจจะถามว่ามีวิธีสอนไหนน่าจะมีประสิทธิภาพสูงกว่ากัน และเราก็จะออกแบบการวิจัยโดยวิธีการทดลองใช้วิธีสอนเหล่านั้น แต่ถ้าผู้วิจัยสนใจจะศึกษารูปแบบ หรือวิธีการที่ผู้เรียนจัดระบบความคิดและแนวทางของตนเองในการเรียนแบบออนไลน์ ผู้วิจัยจะตั้งคำถามระหว่างกระบวนการ และเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม หรือการสัมภาษณ์แทน เป็นต้น

การสรุปนัยไปยังประชากรอื่น

การสรุปนัยไปยังประชากร (generalization) เป็นเทคนิคทางสถิติที่การวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนมากพอ และสุ่มมาโดยวิธีการสุ่มแบบน่าจะเป็น (probability sampling techniques) แต่การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยฐานรากนั้นจะศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง หรือกลุ่มตัวอย่างตามวัตถุประสงค์ (purposive sampling) หรือกรณีศึกษา ดังนั้นการสรุปนัยไปยังประชากรจึงไม่สามารถใช้สถิติความน่าจะเป็นเหมือนการวิจัยเชิงปริมาณได้ [ถ้าจะใช้สถิติอ้างอิง ก็ต้องใช้สถิติที่ไม่เป็นไปตามความน่าจะเป็น และเงื่อนไขการใช้] ดังนั้นการสรุปนัยจากข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ หรือกรณีศึกษาจึง

ต้องใช้วิธีการเชิงเนื้อหาและเชิงทฤษฎี ซึ่งมีสองแบบ คือการสรุปนัยไปยังประชากรเดียวกัน และการสรุปนัยไปยังประชากรอื่น หรือเนื้อหาอื่น [ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของทฤษฎีฐานราก ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น]

การสรุปไปยังประชากรกลุ่มเดียวกัน เป็นวิธีการสรุปข้อค้นพบและสรุปโยงข้อค้นพบจากการวิจัยไปยังประชากรกลุ่มเดียวกัน หรือลักษณะเดียวกันกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ซึ่งเป็นวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) ที่นำไปใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ หรือข้อมูลเชิงเนื้อหาทั่วไปอยู่แล้ว ส่วนการสรุปไปยังประชากรกลุ่มอื่น หรือเนื้อหาอื่นนั้น Hood ได้อธิบายไว้ว่า (1) การที่เราจะสรุปโยงข้อค้นพบจากการวิจัยที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง หรือกรณีศึกษานั้น เราต้องมีข้อมูลว่าประชากรกลุ่มอื่นที่เราจะสรุปนัยไปยังนั้นอยู่ในระบบ หรือบริบทเช่นเดียวกัน หรือคล้ายกันกับกลุ่มตัวอย่าง หรือกรณีศึกษาที่เราใช้ในการวิจัยหรือไม่ และข้อค้นพบที่จะสรุปนัยไปยังประชากรกลุ่มอื่นมีประเด็นใดบ้างที่จะน่าจะสรุปนัยได้ ไม่ใช่ทุกข้อค้นพบในการวิจัย (2) ในการสรุปโยงข้อค้นแต่ละกรณีนั้นผู้วิจัยต้องตอบคำถามให้ได้ว่า ‘กรณีศึกษาหรือประเด็นศึกษาในการวิจัยครั้งนี้คืออะไร และมีประเด็นสำคัญเชิงทฤษฎีคืออะไรบ้าง’ ซึ่งการสรุปนัยก็ต้องเจาะจงให้มากที่สุด

ประเด็นสำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่ Hood เขียนไว้บทความเขาคือการนำเสนอองค์ประกอบสำคัญของการวิจัยฐานรากไว้ 7 ประการ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ Glasser & Strauss เขียนไว้ในปี 1967 และน่าจะเป็นข้อมูลสำคัญในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการวิจัยฐานราก เพราะนี่คือบุคคลที่เป็นต้นคิดของเรื่องนี้เขียนไว้เอง ดังนี้

1. เป็นกระบวนการแบบเกลียวสว่าน (spiral of cycle) ในการเก็บข้อมูล การรวบรัดทำรหัส การวิเคราะห์ การออกแบบ และการจัดหมวดหมู่ หรือกลุ่มความคิดขององค์ประกอบทฤษฎี
2. การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระหว่างกรณีศึกษา และระหว่างหมวดหมู่ขององค์ประกอบทฤษฎี ตลอดการวิจัย
3. กลุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎีที่ใช้ระหว่างการวิจัยกำหนดจากพัฒนาการหมวดหมู่ขององค์ประกอบทฤษฎีที่พบในการดำเนินการวิจัย
4. ขนาดของกลุ่มตัวอย่างจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับเพียงพอของข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างที่เก็บข้อมูล ถ้าไม่มีข้อมูลใหม่เพิ่มเติม ก็แปลว่าตัวอย่างในการวิจัยนั้นเพียงพอแล้ว
5. ทฤษฎีที่ค้นพบจะพัฒนาจากวิธีการอุปนัย (inductive) จากข้อมูลที่ได้จากการวิจัย มากกว่าการทดสอบข้อมูลเชิงประจักษ์ [แบบการวิจัยเชิงปริมาณ] และกระบวนการพัฒนาทฤษฎีจะเป็นแบบพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากข้อมูลภาคสนาม
6. รหัสข้อมูลสรุปจากข้อมูลที่พบระหว่างการวิจัย ไม่ใช่กำหนดไว้ล่วงหน้า

7. ทฤษฎีเชิงเนื้อหา (subjective theory) และทฤษฎีเชิงมโนทัศน์ (หรือทฤษฎีทางการ formal theory/ conceptual theory) ที่เป็นผลสรุปจากการวิจัยตั้งอยู่บนฐานข้อมูลและเงื่อนไขของข้อมูลที่ครบถ้วน รายงานผลการวิจัยเป็นผลเชิงวิเคราะห์ (analytical product) มากกว่าการบรรยาย (descriptive account) และการพัฒนาทฤษฎีคือเป้าหมายของวิธีการวิจัยฐานราก

โดยสรุปแล้วการวิจัยทฤษฎีฐานรากตามแนวคิดของ **Glaser & Strauss** เป็นกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาทฤษฎีวิธีหนึ่งที่มีโครงสร้างทฤษฎีโดยการสรุปนัยข้อค้นพบจากการวิจัยขั้นต้นไปยังบริบทอื่น หรือเนื้อหาอื่น เช่น การสรุปนัยที่พบจากภาวะผู้นำในองค์การทางการศึกษาไปยังภาวะผู้นำในหน่วยงานสาธารณสุข เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผู้ที่เข้าใจคลาดเคลื่อนในวิธีการวิจัยและผลผลิตสุดท้ายของการวิจัยจึงมักคิดว่าการวิจัยฐานรากกับการวิจัยเชิงคุณภาพเหมือนกัน เพราะผู้วิจัยสามารถพัฒนา หรือนำเสนอทฤษฎีจากข้อค้นพบจากการวิจัยเชิงคุณภาพได้เช่นเดียวกันกับการวิจัยเชิงสำรวจด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณทั่วไปอื่นๆ อย่างไรก็ตามหากผู้วิจัยที่นำวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการวิจัยฐานรากนั้น ผู้วิจัยต้องมีกรวิจัยต่อยอดเพื่อสรุปนัยข้อค้นพบจากการวิจัยรอบแรกไปสู่ข้อสรุปในบริบทหรือ เนื้อหาอื่น ดังที่ได้เสนอไว้ในกระบวนการวิจัยแบบ **GIQM** ที่กล่าวมาข้างต้น และจะให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นก็ต้องนำไปใช้แนวปฏิบัติที่ **Glaser & Strauss** เสนอไว้ข้างต้นเช่นกัน

วิธีการวิจัยฐานรากกับวิธีการวิจัยแบบผสมผสานของ **Creswell & Clark**

ทำนึ่งผมเชื่อว่าการศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน หรือพหุวิธี (Mixed method) ตามแนวคิดของ **Creswell & Clark** น่าจะทำให้เข้าใจแนวคิดและข้อเสนอเกี่ยวกับวิธีการวิจัยฐานรากของ **Glaser & Strauss** มากยิ่งขึ้น ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

ในการเขียนเกี่ยวกับวิธีการวิจัยแบบผสมผสานของ **Creswell** ในปี 2002 และปรับปรุงครั้งที่ 3 ในปี 2008 นั้น **Creswell** เสนอรูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน 4 แบบ โดยการนำวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและวิธีการวิจัยเชิงปริมาณมาใช้ร่วมกันดังนี้ (1) ผสมผสานแบบสามเส้า (Triangular Mixed Methods Designs) (2) ผสมผสานเชิงอธิบาย (Explanatory Mixed Methods Designs) (3) ผสมผสานแบบรวมวิธีการ (Embedded Mixed Methods Designs) และ (4) ผสมผสานเชิงอธิบาย (Exploratory Mixed Methods Designs) และในการเขียนหนังสือร่วมกันกับ **Clark** ในปี 2007 **Creswell & Clark** ได้ขยายวิธีการวิจัยในแต่ละรูปแบบออกเป็นรูปแบบย่อยอีกหลายแบบ แต่ทั้งหมดนั้นเป็นการใช้วิธีการเก็บข้อมูล และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อค้นพบในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ แต่ก็ยังเป็นการใช้วิธีการวิจัยเพื่อพัฒนาทฤษฎี และตรวจสอบทฤษฎีในลักษณะเดียวกันกับที่ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ หรือเชิงคุณภาพในการวิจัย ขณะที่การวิจัยแบบผสมผสานนั้น ผู้วิจัยจะนำวิธีการวิจัยทั้งสองแบบ (คือทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ) ตามวัตถุประสงค์การวิจัยและรูปแบบการ

วิจัยที่เลือกใช้ ส่วนการวิจัยฐานรากจะเป็นการต่อยอดจากผลการวิจัยแบบใดแบบหนึ่ง หรือแบบผสมผสาน เพื่อนำเสนอทฤษฎีที่สรุปนัยจากข้อค้นพบไปยังบริบท หรือเนื้อหาอื่นต่อไป ซึ่งเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งของการสร้างทฤษฎีครับ และที่หัวใจสำคัญที่ **Glaser & Strauss** เสนอวิธีการวิจัยทฤษฎีฐานรากนั้นก็เพื่อแก้ไขจุดอ่อนของผลการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยที่เก็บข้อมูลจากกรณีศึกษา หรือกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเป็นหลักจึงมีปัญหากการสรุปนัยไปสู่ประชากร หรือไปยังบริบทอื่น ซึ่งผมเห็นว่าเป็นหลักคิดและวิธีการที่ดีอย่างยิ่งวิธีหนึ่ง นอกจากนี้แต่ผมยังเห็นคุณค่าของวิธีการของทฤษฎีฐานรากในการต่อยอดผลวิจัยทั้งเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ หรือแบบผสมผสานครับ ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

ผมเห็นว่าวิธีการทฤษฎีฐานรากของ **Glaser & Strauss** ดังกล่าวมาข้างต้นนั้นนอกจากจะเป็นข้อเสนอเพื่อปิดจุดอ่อนของการสรุปนัยข้อค้นพบไปยังบริบทอื่น หรือเนื้อหาอื่นแล้ว ผมยังเห็นว่าวิธีหลักและวิธีการดังกล่าวจะนำไปใช้ในการต่อยอดข้อค้นพบในการวิจัยทุกรูปแบบได้ เพราะข้อค้นพบในการวิจัยโดยทั่วไปจะเป็นทฤษฎีเชิงเนื้อหา (**subjective theory**) เป็นหลัก แม้ว่าวิธีการวิจัยเชิงปริมาณจะมีวิธีการทางสถิติในการสรุปนัย โดยใช้วิธีการสถิติอ้างอิง จากข้อค้นพบจากกลุ่มตัวอย่างไปยังประชากร แต่จะเป็นการสรุปนัยไปยังประชากรเดียวกันกับกลุ่มตัวอย่างที่สุ่ม หรือเลือกมาศึกษา แต่วิธีการสรุปนัยตามแนวคิดทฤษฎีฐานรากนั้นเป็นการสรุปนัยจากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาไปยังบริบทอื่น หรือเนื้อหาอื่น จึงถือว่าเป็นการต่อยอดในการสร้างทฤษฎี จากทฤษฎีเบื้องต้น (**Subjective theory**) ไปสู่ทฤษฎีระดับกลาง (**Middle range theory**) หรือที่ **Glaser & Strauss** เรียกว่าทฤษฎีทางการ (**Formal theory**) แต่ยังไม่ไปถึงระดับสูงสุดของทฤษฎีที่เรียกว่า **Grand Theory** ซึ่งทฤษฎีระดับ ‘กฎ หรือ Law’ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นครับ

บทสรุปและการนำไปใช้วิธีการวิจัยฐานราก

โดยทั่วไปแล้วนักวิชาการที่พัฒนาทฤษฎี หรือตรวจสอบประสิทธิผลทฤษฎีก็จะนำไปใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณแบบต่างๆ เป็นเครื่องมือในการพัฒนา หรือตรวจสอบทฤษฎีอยู่แล้ว และต่อมา **Glaser & Strauss** เสนอแนวคิดและวิธีการวิจัยฐานรากขึ้นมาเพื่อใช้ในการสรุปนัย และต่อยอดทฤษฎีที่ค้นพบจากการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสรุปนัยข้อค้นพบสู่บริบทอื่น หรือเนื้ออื่น อย่างไรก็ตามผมเห็นว่าแนวคิดและวิธีการวิจัยฐานรากน่าจะนำมาต่อยอดองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยทุกแบบได้ด้วย คือ ต่อยอดทั้งผลจากการวิจัยแบบผสมผสานการวิจัยเชิงปริมาณ หรือการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ **Glaser & Strauss** พัฒนาหลักการและวิธีการนี้ขึ้นมา

สำหรับกรณีการนำไปใช้ในประเทศไทยนั้น ถ้าการวิจัยนั้นนำสู่ข้อค้นพบแค่ทฤษฎีขั้นต้น หรือ **subjective theory** เท่านั้นก็ควรใช้คำว่า ‘การประยุกต์ใช้วิธีการวิจัยทฤษฎีฐานราก’ แต่จะใช้คำว่า ‘การ

วิจัยฐานราก’ แล้วควรดำเนินการให้ครบวงจรตามหลักการและวิธีการวิจัยแบบนี้ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น และนอกจากนี้ผมเสนอให้ใช้วิธีการทฤษฎีฐานรากทั้งการต่อยอดความรู้จากวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ตามความคิดดั้งเดิมของผู้เสนอแนวคิด คือ **Glaser & Strauss** และต่อยอดความรู้จากวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ และวิธีการวิจัยแบบผสมผสานด้วย ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

แนวคิดและที่มาของแหล่งอ้างอิง

1. นักวิชาทั้งสองท่านคือ **Glaser & Strauss** เห็นว่าทฤษฎีเชิงเนื้อหา (substantive theory) ที่นักวิชาการคิดและเสนอไว้จากความเห็นหรือข้อมูลที่พบในเบื้องต้นอาจนำไปสู่การนำเสนอทฤษฎีที่เป็นทางการในระยะต่อไปได้ โดยการศึกษาเปรียบเทียบข้อค้นพบเพิ่มเติม (**Glaser, B. & Strauss. A.L. The Discovery of Grounded Theory. Chicago: Aldine Publisher, 1967**)
2. ในหนังสือ **The SAGE Handbook of Grounded Theory** นั้นรวมบทความเกี่ยวกับทฤษฎีฐานรากไว้ 27 บทความ แยกเป็น 6 กลุ่มสาระ คือ (1) ความเป็นมาและประวัติของทฤษฎีฐานราก (2) วิธีการของทฤษฎีฐานรากและทฤษฎีฐานรากรูปนัย (3) ทฤษฎีฐานรากในเชิงปฏิบัติการ (4) การปฏิบัติการทฤษฎีฐานราก (5) ทฤษฎีฐานรากในบริบทการวิจัย และ (6) ทฤษฎีฐานรากในบริบทสังคมศาสตร์ ในการกล่าวอ้างถึงแนวคิดและสาระในบทความเหล่านี้ผมจะอ้างถึงผู้เขียนและบทความเหล่านั้นโดยตรง และเป็นที่ยอมรับกันว่าบทความเหล่านั้นเป็นบทความในหนังสือเล่มนี้ครับ
3. **Glaser** อธิบายความแตกต่างระหว่างทฤษฎีเนื้อหากับทฤษฎีทางการไว้ในบทความเรื่อง **Doing Formal Theory** โดยพยายามปรับปรุงความชัดเจนของทฤษฎีฐานรากมากขึ้น
4. **Kearney** เป็นผู้เขียนบทความเรื่อง **From the Sublime to the Meticulous: The Continuing Evolution of Grounded Formal Theory** ในหนังสือรวมบทความของ **Bryant & Charmaz: The Sage Handbook of Grounded Theory.**
5. หนังสือรวมบทความของ **Bryant & Charmaz** รวมบทความเกี่ยวกับ **Grounded Theory** ไว้ 27 บทความ ซึ่งเป็นข้อมูลหลักในการเขียนบทความนี้ของผม ผู้สนใจอ่านบทความอื่นๆ ที่ผมได้ศึกษา แต่ไม่ได้นำมากล่าวถึง หรือแม้จะกล่าวถึงแต่ไม่มีรายละเอียดนั้นได้จาก **Bryant, A. &**

- Charmaz, K., edited. *The Sage Handbook of Grounded Theory*. Los Angeles: Sage Publications, 2007.
6. ในหนังสือรวมบทความ *The Sage Handbook of Grounded Theory* นั้น Hood เขียนในเชิงสาระและอธิบายความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยฐานราก และการวิจัยเชิงคุณภาพที่สามารถนำมาใช้ในการวิจัยทฤษฎีฐานราก ดังสาระสำคัญส่วนหนึ่งที่นำมากล่าวถึงในบทความนี้
 7. Creswell เสนอรูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน หรือพหุวิธีไว้ในการเขียนหนังสือวิจัยของเขาในปี 2002 และปรับปรุงครั้งที่ 3 ในปี 2008 (*Creswell, J. W. Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Qualitative and Quantitative Research, 3rd ed. New Jersey: Merrill Prentice Hall, Pearson. 2008*).
 8. ในปี 2007 Creswell & Clark เขียนหนังสือร่วมกันเกี่ยวกับการวิจัยแบบผสมผสาน หรือพหุวิธี ซึ่งเป็นหนังสือที่ให้ความกระจ่างชัดเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างดี ผู้สนใจศึกษาเพิ่มเติมได้จาก *Creswell, J.W. & Clark, V.P. Designing and Conducting Mixed Methods Research. London: Sage Publication, Inc., 2007.*

.....